

Zwangere vlucht vanuit 'den Bok' eindigde dramatisch

door Jan van Helvoirt

Geertruida Matthijs Louis was een *ongehuwde dochter* van vooraan in de twintig. Zij woonde en werkte in Hooge Mierde.¹ Een van haar plezierige bezigheden was het halen van brood in Turnhout.

Voorals sinds Adriaan van Dommelen haar in de heide tussen Hooge Mierde en Turnhout 'aansprak' en vergezelde! Daar had hij haar *de eerste rijze aangesproken en verlijd met schoon schijnende woorden en met haer vleesschelijk geconverseerd*. Enige tijd later woonde zij als dienstmeid in Diessen.

Ook daar wist Van Dommelen, reeds van middelbare leeftijd, haar te vinden: hij kwam trouwens uit Diessen. Immers: *de laatste rijze toen hij met haer insgelijks heeft te doen gehad is geweest in de Buskens alhier in de Akker van Diessen*. Nu wordt daar nog steeds gesport...op de Alsie!

Geertruida verklaarde dat zij tussen de 'Mierdse heide' en de 'Diessense akker' meermalen met Adriaan de liefde bedreven had. Zij liet er ook geen twijfel over bestaan dat hij haar bevrucht had. Deze Diessense arbeider uit het Sprenkelseind was ook niet van plan om het tegendeel te bewijzen.

Op 22 mei 1802 kreeg Adriaan alsnog een dochter. Zij werd in de doopboeken ingeschreven als: Petronilla van Dommelen. Van Dommelen had immers reeds vijf zonen:

-Joannis	22-7-1785
-Adrianus	25-3-1787
-Nicolaas	1-2-1789
-Petrus	29-8-1792
-Jacobus	25-8-1796

De moeder was de spinster Ida van Rijthoven die op 15 mei 1785 in het huwelijk getreden was met Adriaan van Dommelen: hoogzwanger dus!

Bovengenoemde jonge ongehuwde Mierdse moeder had tijdens en na de bevalling gewoontegetrouw de naam van de vader 'uitgekraamd'. En in het bijzijn van een vroedvrouw en enkele buurvrouwen werd dit voor waarheid geaccepteerd. Het kind werd geboren in de Waterstraat in Diessen ten huize van Paulus Cornelis Schilders, *op saterdag den 22^e mei smorgens met het aenbreken van den dag*. Als vroedvrouw trad Maria Princen wed. Marten van Gils uit Esbeek op. Zij woonde aan de Tuldensedijk *in een gedeelte van een huiske met de keuken en met de stal*, en was geboortig van de Craenmeer aldaar.

Geen slechte vader

Wat er van Petronilla geworden is, is ons niet bekend. Wellicht kreeg zij van 'haar vader' een goede opvoeding. Met zijn oudste zoon Jan had hij het immers ook goed voor.

Deze 11 jarige knaap had van zijn baas Adriaan van Oirschot een flinke hoofdwond gekregen *door 't slaen met een steel van een heyseysie*.² Een andere knecht, de 18 jarige Esbekenaar Lambert Princen, legde getuigenis af: er waren enige onbeduidende *reedden wisselingen* aan vooraf gegaan.

Het gevolg was wel: *een blessuur op 't hoofd, een vleesch wonde ter groote van een halve duim in 't rond en een halve duim diep, toegebracht door een of ander zwaaiinstrument*. Vader Adriaan ging meteen uitleg vragen bij de baas van zijn zoon en kreeg als antwoord: *Uw jongen heeft mij geaffronteerd en omdat hij mijnen knecht van zijn werk affhoud*.

¹ R.A.H. Hilvarenbeek R 213 f 38v.

² R.A.H. Hilvarenbeek R 212 f 204; 1 juni 1796.

Kalm en bedaard gaf hij zijn mening over het speelse gedrag van zijn zoon: *Als gij mijnen zoon met de ooren eens getrokken had. Dan zoude ik daar niets van zeggen!*

Ja... misschien had onze Hooge Mierdse Geertruida enkele jaren later dat ook moeten doen! Zijn oom en naamgenoot, Adriaan, zoon van Wouter van Dommelen, bracht het er evenwel veel slechter van af. Op 9 december 1739 was hij *verdronken in eenen sloot beneffens de gemeenen wegh ter plaetse genaemt het Sprenkels Ent* (nu: Molenstraat Diessen). Het lichaam werd door schepen Joachim Beersmans uit de sloot gevist, in arrest genomen en thuis ontkleed gevisiteerd. De chirurgijn deelde mee dat hij geen *quetsuren vonde ofte eenige ander dingen* heeft kunnen vinden. Veertig jaar later werd wederom een lichaam uit het water opgevist; maar dan richting Lage Mierde!

Slachtpartij in de Mierdse Hoolstraat

Op het nu bijna uitgestorven gehucht Dun, tussen Lage Mierde en Esbeek, boerde Cornelis Havermans op de hoeve, waar sinds 1938 'De Bockenreijder' geëxploiteerd wordt. Met zijn twee zonen Willem en Michiel en zijn dochter Helana, bestierde hij de centraal gelegen Dunse hoeve, die in 1786 erfelijk werd verdeeld. Wellicht vormde de hoeve de kern van het aloude leengoed 't Dunne. Dat zij ook menigmaal het boekje te buiten gingen blijkt ook uit de archieven!

In december 1780 had hij met buurman Dirk Rosen op de boerderij van Jan Vingerhoets, in de Hoolstraat (nu Elzenstraat) te Lage Mierde, enkele varkens geslacht. Een hoeveelheid spek werd clandestien op Dun bij Havermans verstoppt. Diens vrouw en zoon Willem vielen prompt door de mand toen een commissie hen aan de tand voelde en huiszoeking deed. Belastingontduiking en frauderen mag niet: ook niet bij 'den Bok'.³

Ruim tien jaar later zou de confrontatie tussen Rosen en Havermans vinniger verlopen! Op zondagmiddag 15 september 1791 liep zowat de gehele buurtschap Dun, waaronder de families Van Dijk, Rosen, Hermans en Peeters, wellicht komende van Beekse kermis via de Lange Gracht door de heide naar huis. Ze werden achtervolgd door Willem Havermans die zoon Adriaan Rosen plotseling aanviel en op de grond gooide. De vechtenden werden vlug door de overige Dunse boeren gescheiden, maar Havermans wist nog flink in de hand van Rosen te bijten! Plotseling vloog Willem Havermans vader Dirk Rosen aan, gooide hem op de grond *en sloeg met de vuyst in 't aengesigt*. Bovendien sneed hij met zijn mes door zijn hoed en veroorzaakte enkele flinke verwondingen:

- *boven de regter oog een sneede, de lengte van een lith van een vinger met een contusie op deselve plaets;*
- *item een kleyn wondeke in den regteren ooghoek;*
- *item een sneedje in den tip van de neus. Laatstelijk een groote contusie op de linker oog en onder deselve oog!*

Rosen riep in toorn: *Ick sal u gaan beklaagen!* Waarop Havermans botweg antwoordde: *Dan sult gij moeten sterven!*⁴ Vanwaar die ruzie? Nog over die varkens? Of had men elkaar ergens anders van beschuldigd? Wie weet! Een jaar eerder had Willem overigens nog behoorlijk gevochten in herberg 'De Valk' naast de kerk in Beek, nu herberg 'Sint Petrus'. De dienstmeid Hendrina Schilders was getuige dat Havermans twee maal Jan Haagen tegen de vlakke sloeg: *eens tegens d'hael en d'weede reys voor de kelder.*⁵

Zwangere vrouw vanuit Lage Mierde afgedreven

Christina Lucas werd te Lage Mierde als dochter van Adrianus Corstiaen Lucas en Maria Anna van de Ven de kerk binnen gedragen: zij werd daar op de winterse 9 januari 1756

³ O.A.A. Hilvarenbeek. 18-12-1780. f 245.

⁴ R.A.H. Hilvarenbeek R 212 f 137; 16 september 1791.

⁵ R.A.H. Hilvarenbeek R 212 9 februari 1790 f 121v.

gedoopt. Bijna een kwart eeuw later, op 21 augustus 1779, werd zij wederom ijskoud de toren van Lage Mierde in gedragen : dood en zwanger! De medicine doctor van Hooge Mierde, Petrus Josephus Fuchs en de chirurgijn Antoni van de Waeter uit Bladel kwamen naar Lage Mierde om het lichaam te visiteren. Dit in opdracht van de hoogschout van Den Bosch; de zaak was in handen van de Raad van Brabant gegeven.⁶

Op het lichaam werd *moeder naekt ontkleed sijnde, van het hoofd tot aen de voeten, geene kwetsure bevonden, maar door het water seer geswollen, en aen het vervellen.* Toen het lijk de toren werd uitgedragen rapporteerde de chirurgijn: *dat het dode lighaem is ontvallen een vrucht, sijnde een meijsje naer gissing.*

De foetus was drie maanden oud *sijnde volledig wel geschapen!* De Mierdse schepenen Willem Huybrechts, Cornelis van Hasendonk, Antoni Verhagen en Jan Cobus Luyten legden mede getuigenis af van dit macabere gebeuren.

Behalve *het afgaen en ontschoten van de vrucht* werden geen uiterlijke verwondingen geconstateerd. Voorzichtig werd de vraag gesteld of zij *niet veel ligt in het waeter geworpen, en door een ander vermoord mogte weezen!* Zij was immers: *door het inswellen van water verstikt, waerdoor de dood is moeten volgen!*

Van dienstmaagd tot dienstmeid

Meer dan drie jaar was Christina Lucas al dienstmaagd geweest op de reeds genoemde hoeve van Cornelis Havermans op Dun.

Haar nicht woonde in Turnhout. Al enkele malen had zij haar ontboden om op bezoek te komen. Baas Havermans had haar permissie gegeven en in de nacht van 14 op 15 augustus 1779 was zij omstreeks twee uur vanuit Dun vertrokken!

De 60 jarige Dunse boer had 's avonds voor hij naar bed ging nog gezegd tegen Christina dat zij zo vroeg niet op weg moest gaan maar *liever moest wagten tot dat het helder dag was, om dan beter te kunnen sien waar sij heen ging!* De meid antwoordde echter dat zij niet bang was en de weg wel zou vinden. Bovendien was de koelte aangenaam! In verband met de enorme hitte mocht zij van haar superieur zelfs een dag later terug komen!

De boer had haar in de nacht van zaterdag op zondag niet zien vertrekken want hij lag naast zijn zoon Michiel te bed. De oudste zoon, de 27 jarige Willem die ook moest getuigen, was eveneens reeds voor negen uur naar bed gegaan. Hij had haar dus niet zien weggaan en bracht de nacht door in een bed *bij den schaepherder en den beesten hoeder.*

Dat de dienstmeid niet terug gekeerd was, was voor familie Havermans niet zo bijzonder. Wellicht dat *deselve onderwege mogt siek geworden sijn, off sig selven bij een ander verhuurt en aldaer was gaen wonen.* Zowel de vader als de zonen verklaarden echter dat zij nooit *geene misnoeging aen de dienstmeyd gesien hebben, nog ook dat er ooit eenig verschil tussen deselve off een van het huysgesin geweest is.* Misschien bestond de mogelijkheid ook nog *datse bij haer nigt seer wellekom soude geweest sijn!*

De jongste zoon Michiel, die die nacht het bed deelde met zijn vader, verklaarde nog dat hij *de voors. dienstmeyd nooit heeft aangeweese tot eenige vriendschap off vleeschelijke conversatie en nimmer hand off vinger ten dien eijnde heeft aengeraekt.*

Michiel had later van zijn zuster Heleen vernomen dat de dienstmeid bij haar vertrek *een stoffe jak en een gestreepte rok aan had.*

Sis Jan Tijssens Colk in de Stroom

Op de 21^e augustus, Christina was al een week spoorloos, kwam Jan Verbaandert, hij woonde in Lage Mierde *aen het Wellis Eynde*, bij huize Havermans vertellen dat de dienstmeid in de stroom gevonden was!

⁶ Rijksarchief Den Bosch. Raad van Brabant. 466. nr. 512

Michiel ging toen met buurman Cornelis van de Sande naar de bewuste plaats. Het lijk was echter in de toren van Lage Mierde gebracht.

Op diezelfde dag was broer Willem in de heide 't Dun een kar turf aan het laden. Toen hij op het punt stond de kar naar Hilvarenbeek te brengen, kwam Jan van de Sande hem berichten *dat zijn vaders dienstmeyd verongelukt en gevonden was*. Ook hij verklaarde terstond dat hij met de dienstmeid *ooijt of ooijt eenige gemeenschap of vleeschelijke conversatie gehad heeft, off ook sulxs nimmer aen de selve gesogt off geprobeert heeft*.

De schepenen van Lage Mierde werden allereerst op de hoogte gebracht door Willem van de Gevel. Terstond begaf men zich naar de plaats des onheils. Zij troffen Cristina aan *leggende op haeren rugh in de diepte van de colk tegen een santschel, in haer sticklijff en rode onderrok, sonder muts*.

Op haar weg naar Turnhout had zij blijkbaar in de bewuste nacht het voetpad van Dun naar Hooge Mierde langs de stroom genomen. Ter hoogte van de *Sis Jan Tijssens Colk* raakte zij kennelijk te water.

De Mierdse schepenen laadden haar op een kar, reden naar de toren en legden haar daar op een baar, waarna het *van het hoofd tot aan de voeten schoon werd afgewassen*.

Een staande speurhond

Een Lage Mierdse boerenknecht, de 38 jarige Willem Haagdonks, was op de 21^e van de hete oogstmaand van 1791 's morgens vroeg om zeven uur haver aan het maaien in het *Heyvelt bij de Hut onder Lage Mierde*.

Plotseling dook er *een jager off soogenaemde strooper met snaphaan en waeijtas* op. Hij vroeg de maaier of er in het dorp misschien niet een vrouw werd vermist. Brave Willem wist echter van niets!

De stroper vertelde: *Jae, ik heb daer ginder aen dese kant de Hoeff een vrouws persoon in 't water dood gevonden door mijnen hont, die daer voor bleef staen. En het verwondert mij dat sulk een lichaem nog niet gevonden en weg gehaelt is!*

De bang geworden Willem durfde echter niet alleen het dode lichaam te zoeken, maar ging eerst naar de 70 jarige Aert Adriaans, die daar vlak bij woonde. Samen togen zij op pad! Beiden gingen zij *ijder aen eene kant langs de stroom genaemt de Grote Stroom welke op Dun en door Hilvarenbeek loopt*. En daar vonden zij haar: *ontrent anderhalven bolscheut van de voors.Hoeff aff, leggende in de diepte van de stroom*. De plaats bleek te zijn: juist stroomafwaarts voor de brug in de huidige 'Buitenman'. De boerderijen van Antoni van Baar (1830) noemde men 'de Hoef'.

Geen blijk van verandering in het hemd

Dochter Helena Havermans werd ook ter getuigenis geroepen. En terecht. Midden in de nacht was Heleen wakker geworden en zag dat Christina nog op was: *Sijd gij nog op. Komt gij niet te bedde?* De meid was heel resoluut: *Neen. Ik ben bang dat ik mijn verslaepen soude, en daerom gae ik hier nog wat sitten op de stoel*. In de vroege morgenstond maakte zij Helena wakker: *Leen, ik gae!*

Helena was erg bezorgd *voor perijkel op de weg* en probeerde haar nog over te halen om te wachten tot het licht was. Om twee uur in de nacht liep zij alleen aan, zonder dat iemand van het gezin verder op was.

Twee maanden eerder had oplettende Helena tijdens het wassen van de hemden van de dienstmeid al eens gevraagd: *Hoe het quam dat er in haer hemt geen blijk van de verandering was! Off sijd gij veel ligt swanger?* Christina antwoordde: *Daer is geen quaet bij. Dat daer af komt sal ik wel houwen*. Helena moest toegeven dat de dienstmeid zich altijd *sinsier gedraagen heeft als off sij nergens weezen van had*. Bovendien had trouwe Helena nooit gezien dat zij het met enig manspersoon aangelegd had. Dan was er nog de jonge Diessense

schaapsherder Antoni Vingerhoets. Die kon alleen melden dat hij de bewuste avond al vroeg met Willem Havermans *op den hooij schelft* onder de wol gegaan was. Tot slot lag daar ook nog het 9 jarige Bartje bij. Hij was *den beesten hoeder* en stond uiteraard buiten elke verdenking! Een ongeluk, moord of zelfmoord? Het zoveelste geheim van 'den Bok' werd begraven in de 'Mierdse kolk'.